

Uit Rucphens verleden voor 1800

door

KORNEEL SLOOTMANS

Bij het zeshonderd jarig bestaan

Ontstaan en eerste ontwikkeling.

Hendrik van Boutershem, de eerste heer van Bergen op Zoom van die naam, kwam door de koop van diverse rechten eerst in 1350 en vervolgens in 1352, 1353 en 1356 en tevens door zijn huwelijk met Maria van Merxem, die ook een aandeel had in het land van Bergen, in het bezit van deze West-Brabantse heerlijkheid ¹⁾. De delging van de zware „hypotheken”, waarmee de Bergse heerlijkheid was belast, stelde echter grote eisen. Hieraan zullen we moeten toeschrijven, dat Hendrik in zijn nieuw bezit het ontginnen van woeste gronden en het bedijken van schorren bevordert, door daarvoor in aanmerking komende gronden en aanwassen op zijn beurt van de hand te doen ²⁾.

Zo verkocht hij 5 januari 1357 aan een combinatie van een aantal ondernemers onder leiding van heer Jan van den Houte, ridder, eigenaar van het kasteel te Etten, het moergebied van Rucphen, dat thans de kern van de huidige gemeente Rucphen uitmaakt. Deze verkoopakte was tevens een keur betreffende rechtspraak en bestuur van het betrokken gebied. Een aantal artikelen van deze keur waren voor het dorp van verstrekkende betekenis, want sommige ervan waren van stedelijke aard ³⁾.

De allereerste vraag, die men zich bij zo'n kunstmatig in het leven geroepen nieuwe jurisdictie stelt, is of deze zich economisch heeft kunnen ontwikkelen. Een goed houvast hiervoor biedt gewoonlijk de ontvangst van het bodemgeld (inkomend recht op bier) en de vergelijking daarvan met die van andere jurisdicties. Jammer

genoeg bevat alleen de domeinrekening 1389/90 hierover gedetailleerde cijfers. De opbrengsten zijn te:

Oudenbosch	26 pond	18 scell.	2 groten
Hoeven		27 scell.	2 groten
Rucphen	7 pond	2 scell.	8 groten

en in Wouw tweemaal zoveel als in Rucphen ⁴⁾).

Hieruit is alleen te concluderen dat Rucphen toen iets meer betekende dan Hoeven.

Ander cijfermateriaal, dat op economische levensmogelijkheid wijst, biedt het aantal huizen. Dit getal is slechts enkele malen geregistreerd, doch dit materiaal dateert uit de 15e eeuw. Op zich zeggen die cijfers weinig, doch daarom geven we ze in vergelijking met andere jurisdicties in de omgeving.

Volgens de haardstedentelling (= fiscale eenheid) in:

	1437	1472	1496	1526	
telde Bergen op Zoom	1119	1152	1709	1894	huizen
Etten	582	522	611	990	„
Hoeven	163	138	155	256	„
Oudenbosch	348	191	237	325	„
Rucphen	66	30	33	122	„ ⁵⁾

Om het aantal inwoners te berekenen vermenigvuldigt Cuvelier dit cijfer voor Brabant gewoonlijk met 5. Deze cijfers wijzen nu op een achterblijven bij Hoeven, op een inzinking in de tweede helft van de 15e eeuw en een opgaande lijn in het begin van de zestiende eeuw.

Het ligt enigszins voor de hand, dat de bewoners van Rucphen al spoedig een kapelletje zullen gehad hebben, waar van tijd tot tijd een H. Mis kon worden opgedragen. Geleidelijk zullen zij er naar hebben gestreefd om vooral elke zondag een H. Mis in hun midden te laten opdragen ⁶⁾. Voor het eerst is daarvan sprake in 1432 en wel in verband met moeilijkheden, die er waren gerezen met het kapittel van Thorn; dat haalde tienden op te Vorenseinde en had het recht de pastoor van Sprundel voor te dragen, onder wiens jurisdictie voorlopig ook de Rucphenaren schijnen gehoord te hebben.

De Bergse heer Jan II van Glymes wenste Rucphen echter tot 'n afzonderlijke parochie verheven te zien. Hoewel paus Eugenius IV hem in 1442 verlof gaf een parochie te Rucphen op te richten, heeft Jan metten Lippen van deze gunst toch geen gebruik gemaakt. Diens tweede initiatief wordt 4 september 1459 gehonoreerd met een nieuwe pauselijke machtiging tot het oprichten van een parochie te Rucphen.

Uit de aanhef van deze akte blijkt, dat als reden was opgegeven, dat sinds korte tijd de stand der bevolking was toegenomen, zodat niet ver van Sprundel een nieuw dorp, Rucphen genaamd, met verschillende woningen was verzezen, dat dit dorp geen parochiekerk had, zodat het voor de mensen moeilijk en lastig was de H.H. Sacramenten te ontvangen. Bovendien had Jan II beloofd in het pastoreel inkomen te voorzien, mits hem het benoemingsrecht werd geschonken voor het pastoorschap over de kerk, *die toen reeds voltooid was*. Inderdaad vermeldt het register van het aartsdiakonaat Kempenland, waartoe dit gebied behoorde, onder 1459 voor het eerst dit beneficie. Het duurde echter tot 10 februari 1464 eer het hoofd van het aartsdiakonaat Antwerpen de kerkrechtelijke maatregelen nam om de kapel van Rucphen te verheffen tot parochiale kerk, wat in de zomer van laatstgenoemd jaar zijn beslag kreeg.

In wankelbaar evenwicht.

De tijdelijke inzinking, die valt af te lezen uit het bovenvermelde cijfer van de haardstedentelling in de tweede helft van de 15e eeuw, is nader te bewijzen uit de opbrengst van de beden (belastingen), die worden opgebracht als „blijde inkomst” voor de verschillende Bergse Heren.

Jan metten lippen kreeg in 1438 bijv.:

van Halsteren 4000 gouden ridders in 4 jaar, van Wouw 1000 gouden ridders in 3 jaar, van Rucphen 100 gouden ridders in 3 jaar ⁷).

In 1495 kreeg Jan III aan huldegeld toegezegd door:

Gastel 600 Rijngulden, Halsteren 600 Rijngulden, Hoeven 400

Rijnsgulden, Rucphen 150 Rijnsgulden, Voorne 150 Rijnsgulden, Nieuwenberg 80 Rijnsgulden ⁸).

In 1551 bedragen de huldegelden voor Jan IV toegezegd door: Rucphen 200 Kar.gulden in 8 jaar, Hoeven 1000 Kar.gulden in 10 jaar, Oudenbosch 1600 Kar.gulden in 8 jaar ⁹).

De achteruitgang na 1520 valt jaarlijks af te lezen uit de ontvangst van het bodemgeld. In 1535/36 bedroeg deze voor Oudenbosch 224 Kar.gulden, Hoeven 74 Kar.gulden, Rucphen 11 Kar.gulden ¹⁰).

Over 1553/54 zijn deze bedragen respectievelijk 280, 10 en 6 Kar.gulden ¹¹). Dit tekent de achteruitgang van Rucphen, dat ten slotte niet in staat bleek de 200 Kar.gulden huldegeld te betalen, die het in 1551 zijn Heer had toegezegd. Vandaar het verzoek in 1560 dit bedrag te mogen aanwenden om de kerk en toren van Rucphen, die bouwvallig waren, te herstellen ¹²).

Tot dit reparatiewerk was Rucphen niet in staat „overmidts dat die schaemele suppleanten egheene neringhe ofte welvaert en hadden”. In deze omstandigheden wordt begrijpelijk, dat de Rucphenaren in 1558 er toe overgingen, de walkanten van de Oudenbossche vaart op hun gebied weg te halen, alleen in de veronderstelling dat die vaart toch niet meer gebruikt zou worden ¹³). Blijkbaar was de moertering van Oudenbosch tijdelijk tot stilstand gekomen. De Rucphenaren wijzen in het verzoek van 1560 nog op een ander euvel, dat de „gemeente” veel last bezorgde. Zij zeggen n.l. „nu al sedert langen tijd geplaagd te worden door den last van den sande”, m.a.w. hevige zandverstuivingen maakten de landbouw onmogelijk. Reeds eerder hadden ze daarom verzocht van de bede ontslagen te worden. Omdat de toenmalige rentmeester Cornelis van der Heyden het antwoord van de markies niet had doorgegeven en evenmin om het geld gevraagd had, verkeerden de Rucphenaren in de veronderstelling dat hun verzoek toegestaan was, tot de nieuwe rentmeester van Oudenbosch Jacob van Sevendonck betaling eiste. Deze rentmeester krijgt nu van de Markies opdracht, de toestand van de kerk in ogenschouw te nemen en tevens te onderzoeken, waar het geld gebleven is van de opbrengst van de afgebroken

muren langs de vaart van Rucphen naar Oudenbosch, die de Rucphenaren opgebroken hadden (27 april 1560).

Nadat dit advies was uitgebracht besluit 4 september d.a.v. de markies Jan IV van Glymes, dat de ene honderd Kar.gulden van de bede zullen besteed worden voor het herstel van de kerk en de andere honderd voor het nemen van maatregelen om de zandverstuivingen tegen te gaan. Hiervan zou rekening en verantwoording worden afgelegd. Uit deze stukken blijkt, dat voor de eerste honderd gulden een afscheiding (bocht of schutsel) is gemaakt voor het altaar van het H. Sacrament en dat verder een nieuw uurwerk met toebehoren, als wijzers e.d., is aangebracht, dat gezorgd is voor de afrekening ervan en voorts dat het schaliewerk van het gebouw, het loodwerk van de goten en het uitvallende voegwerk is vernieuwd of verbeterd en dat tevens een kruis op de toren is geplaatst.

De plaag van de zandverstuiving poogde men te bestrijden door de aanplant van berkenbomen ¹⁴⁾ en de aanleg van zandwallen waarop schaarhout werd gepoot. Toen bleek, dat dit hier en daar nog niet hielp werd „duyn” (hei of bunt?) van elders aangevoerd en uitgezet. Uit alles blijkt dat juist deze zandverstuivingen oorzaak waren, dat de jonge rogge en boekweit onderstoof en verstikte en alle akkerbouw onmogelijk werd. Vanzelfsprekend waren er in Rucphen weinig welvarende mensen. Het testament, dat Jan Corneliss. van Ontenaer en zijn vrouw Katlijn Anthonisdochter 19 december 1541 maakten en dat verschillende legaten bevat aan de kerk van Luik, het Franciscanerklooster te Bergen op Zoom en de altaren en de kerk van Rucphen, zal dan ook wel een unicum zijn geweest ¹⁵⁾.

Oorlogsmisère.

Het werd er tijdens de Tachtigjarige Oorlog niet beter op. Evenals de inwoners van Wouw ¹⁶⁾, Putte ¹⁷⁾, Ossendrecht ¹⁸⁾ en Nieuw-Gastel ¹⁹⁾, moesten ook de bewoners van Rucphen in 1580 en later voor de troepen van Biron uitwijken. Er is n.l. een request uit 1614 van de bewoners van Zegge, waaruit blijkt, dat deze in

1583 van huis en hof waren verdreven en pas in 1594 in hun dorp konden terugkeren ²⁰). Men vrage niet hoe ze hun huizen en erven terugvonden. Velen zullen de moed wel niet hebben gehad terug te keren.

Hoe gering het aantal inwoners was, blijkt uit de gegevens omtrent het aantal communicanten. In 1615 is dit aantal gestegen tot 140, in 1620 tot 177, om in 1633 een aantal van 240 te bereiken, een getal dat ver ligt beneden dat van 1526. Het bleef ook weinig aantrekkelijk in Rucphen te komen wonen. Het gebied was niet alleen onvruchtbaar, maar had veel te lijden onder de last van de heen en weer trekkende strijdkrachten ²¹).

In 1609 dienden n.l. de ingezetenen van het dorp Rucphen op grond van hun armoede bij de markies, toen graaf Hendrik van den Bergh, het verzoek in hun achterstand in het betalen van de recognitie van 10 gl. 10 st. verschuldigd voor het gebruik van de heide, niet te behoeven te voldoen. Die heide was hun alleen dienstig, zo schrijven ze, om hun schapen te weiden. Vanwege de oorlog hebben ze de heide niet kunnen gebruiken, want het aanhoudende op en neer trekken van grote troepen krijgsvolk tussen Bergen op Zoom en Breda maakte het houden van schapen onmogelijk.

De rentmeester, Zijne Excellentie J. de Slingelandt, bevestigde in zijn advies, dat Rucphen inderdaad weinig of geen schapen had kunnen houden. Als bewijs daarvoor haalt hij aan, dat er ook geen lammertiende te heffen viel. Hij stelt voor deze cijns van de heischat tot augustus 1608 kwijt te schelden, mits „de weth” van Rucphen zorgt, dat de achterstallige grondcijns door de particulieren wordt voldaan.

Op 2 december 1609 besluit de markies „de heyschat” kwijt te schelden tot augustus 1607, mits de particulieren hun achterstallige grondcijns zouden voldoen. Hoe dit precies verlopen is valt niet na te gaan, omdat over deze tijd geen Domeinrekeningen aanwezig zijn ²²).

Uit het bovenstaande zou de conclusie te trekken zijn, dat de bewoners tengevolge van de zandverstuiving en de aanplant van heide, zich behalve met moertering en een schaarse roggeteelt meer

bezig waren gaan houden met de schapenteelt; waarschijnlijk kwam in het winterseizoen ook houtkap aan de orde.

Schuttersgilde.

Tegen het einde van de Tachtigjarige Oorlog trekt een ander feit de aandacht. Tussen de serie keuren waarbij de markiezin schuttersgilden te Halsteren (24 april 1643)²³), Standdaarbuiten (St. Christoffel 1 maart 1644), Hoeven en Oudenbosch (1644) in het leven riep²⁴), past ongetwijfeld ook die van het St. Christoffelgilde binnen Rucphen, dat 19 april 1644 werd verleend²⁵). De Rucphense tekst is niet bekend. Bij vergelijking van de teksten der keuren van de andere schuttersgilden bleek, dat deze gelijkloidend zijn. Deze gilden hadden dus dezelfde bedoeling. Er is geen reden te veronderstellen, dat het Rucphense gilde een anders luidende tekst zal hebben gekregen.

Uiterlijk schijnen deze gilden een zekere sportieve grondslag te hebben, doch tevens zeker de opzet georganiseerde mankracht en wapens bij de hand te hebben om zich te kunnen weren tegen rondtrekkende benden van gedroste of afgedankte soldaten. Daarnaast is het aantal bepalingen van godsdienstige aard in deze reglementen zo overwegend, dat sterk de indruk wordt gewekt, dat deze gilden een diepere bedoeling hadden, n.l. een band te leggen tussen de mannelijke leden van de bevolking, welke er toe kon bijdragen, dat ze het oude geloof zouden bewaren.

Naar de letter der bepalingen is er geen plaats voor andersdenkenden, terwijl het verbod over geloofspunten te spreken iedere propaganda uitsluit. Wel had ieder lid zijn katholieke plichten te vervullen en dat was van doorslaggevende betekenis. Stellig zal niet overal aan deze schutterskaarten deze betekenis gehecht moeten worden, maar voor die van het Markiezaat behoeft er o.i. niet aan getwijfeld te worden.

Schamelheid wordt armoe.

De bescheiden uit de zeventiende eeuw geven slechts een beeld van grote schamelheid. Noch de notulen, noch de schepenprotocol-

len gewagen van enig opzienbarend feit: alle laten de conclusie toe dat het meeste bezit, ook van kleine percelen, in handen was van Rosendalers, terwijl eigen bezit meestal met „hypotheken” van Rosendalers was belast. Misschien kunnen we het wel zo stellen, dat deze eigenaren naar Roosendaal waren verhuisd en hun eigendom verhuurd hadden ²⁶).

Pas in de tweede helft van de zeventiende eeuw vermelden de notulen voor het dorp onverwachte gebeurtenissen. Zij vertellen ons, dat 10 november 1675 het regiment van de hertog van Holsteyn in Rucphen neerstreek en dat een overste (luitenant-kolonel) met 5 compagnieën er tot 14 november bleef, terwijl het dorp alles moest leveren ²⁷).

Schepenen en gemeentenaren laten hun secretaris de 5e mei 1690 ook vastleggen, dat „de inkwartiering van 900 man van het regiment van overste Slangenburgh met 50 paarden van Vorst von Waldeck” zeer hard viel. Geregeld vermelden de notulen sedertdien inkwartieringen en vorderingen door militairen ²⁸). Evenals in de middeleeuwen toen de dorpen van het markiezaat aan de Bergse wallen corvéedienst verrichtten, moest Rucphen in verband met de nieuwe fortificatie van Bergen op Zoom volgens het plan Coehoorn, welke kort na 1700 ter hand werd genomen, „palisaeten” leveren (Resol. 25 juli 1702), terwijl in 1711 wordt gesproken van „karrewerk” (met kar en paard komen werken) ten behoeve van de versterkingen van Bergen op Zoom.

Tijdens de Spaanse Successieoorlog die in deze jaren woedde (1701—1714) en vooral de zuidelijke Nederlanden niet onberoerd liet, openbaren zich in de omgeving van Rucphen voor het eerst bedenkelijke toestanden. In verband „met dese dangereuse tijden ende dat verscheyde swaerigheden gehoort werden door het spijeren (beroven) van menschen door voleurs (dieven) op den bodem van onse nabeuren” besluit de vroedschap 2 januari 1707 „een boerewacht van ses of acht man te laeten patroulieren in den nacht ofte avont ende morgenstont ten eynde eenige vagabonden ofte vreemde ondeughdelijcke persoonen aen het offitie ofte den drossaet te presenteren om naer ondersoek van de selve haer te bezwaeren

ofte weder te relaceren". Daarvoor zouden „eenige secrete versaelplaetsen worden geordonneert, daer sij (die boeren) met malcanderen sullen vergaederen".

Er bevonden zich niet alleen verdachte lieden in de buurt, ook onder de inwoners scholen lieden, die de vroedschap weinig vertrouwde. Daarom wordt „eenige vremde ingesetenen, die hier ettelijcke jaeren hebben gewoont sonder de magistraat te erkennen" n.l. tegelijk bevolen te „voldoen aan het pretens met te verthoonen behoorlijcke provisoorbrieff waer van daen ende van wat familie ofte geslaght dat deselve sijn voortgekomen ten eynde alle ongeregeltheit van dese jurisdictie werd geweert". Er leefden dus enkele mensen in hun midden, die er geen prijs op stelden, dat hun af- of herkomst bekend werd.

Dat dit soort lieden in een afgelegen dorp als Rucphen een woonplaats zocht, kan weinig verbazing wekken. Alleen is het vreemd dat later in dit verband met name genoemd worden de mannen, die de paardenwisselplaats „de Posthoorn" bedienden ²⁹⁾, terwijl nog bevreemdender is dat in geen enkel Rucphens stuk over de betekenis van die postdienst gerept wordt ³⁰⁾.

Behalve het gedwongen contact met de troepen door allerlei corveedienst, lag Rucphen op een marsroute, die doortrekkende troepen namen op hun weg van oost naar west of van noord naar zuid. Uit het request van 1609 vernemen we dit; ook uit de mededeling, dat een partij Franse ruiters in 1712 op weg van Maubeuge naar Tholen, om daar een oproer te bedwingen, door Rucphen marcheerde en aldaar een geweldige schade veroorzaakte, waarvoor in 1713 een vergoeding werd betaald van 1400 gulden ³¹⁾. Vast werd hiermee niet alles vergoed. Zeker niet als men weet, dat deze troepen onder brigadier Jacques Pasteur in Tholen helemaal geen oproer dempten, doch dit stadje in enkele uren leegplunderden, blijkbaar als représaille voor een strooptocht, die generaal van Grovestins in Frankrijk had gehouden. In Tholen werd voor enkele honderdduizenden gulden geroofd ³²⁾. Dit soort gebeurtenissen droeg er niet toe bij welvaart te brengen in de Rucphense jurisdictie, welker bewoners overwegend armoede kenden. Dat wordt duidelijk

bij het optreden van de nieuwe markiezin, want bij die gelegenheid kon door Rucphen geen huldegeld betaald worden ³³). De economische situatie wordt wel heel goed vastgelegd, als men ziet hoe de belasting genaamd „de kleine speciën” (op paarden, koeien en roerend goed) in 1722 wordt verdeeld. De totale aanslag van deze belasting bedroeg voor het Oostkwartier 1409 gulden. Zij moest als volgt worden opgebracht:

Oudenbosch en St. Maartenspolder (1485 inw.)	f 437- 5-8
Hoeven (1131 inw.)	„ 237-10-6
Oud-Gastel	„ 265- 9-0
Nieuw Gastel	„ 132-15-8
Standdaarbuiten (520 inw.)	„ 159-15-6
Rucphen (728 inw.)	„ 108- 3-4
Zegge (338 inw.)	„ 68- 3-0 ³⁴)

De wankele economische situatie wordt nog duidelijker geïllustreerd door een officiële certificatie, welke 30 juni 1724 door de vroedschap werd opgesteld.

Koude en vorst van de afgelopen winter, de droogte en de hitte van de zomer hadden het akkergewas, zowel als de weide- en klaverelden voor drie/vierde bedorven. Voor mens en dier was er geen voedsel kunnen geteeld worden en de bewoners waren zo „onvermogen en door en door arm” dat zelfs de gewone impositie (een belasting die door de burgemeester werd geïnd) niet kon opgebracht worden. Dat laatste was al jaren zo. Mede om deze getuigenis is het stuk van belang. (Bijlage I)

In zulk een gebied geniet een schoolmeester met zijn school meestal maar matige belangstelling. Hij hield daarom alleen 's winters school en ook dan lieten er velen verstek gaan. Geen wonder dat de meeste leden van de magistraat, tot het laatst der 18e eeuw, niet eens hun handtekening konden zetten.

Als de Fransen in 1747 Bergen op Zoom belegeren.

In deze armoedige situatie zal het volgende tiental jaren weinig verbetering gekomen zijn, zeker niet wanneer er vreemde troepen gelegerd waren ³⁵).

Stellig zal Rucphen evenals de dorpen in het zuiden en westen van het markiezaat, met name Ossendrecht en Wouw getroffen zijn als gevolg van de krijgsbedrijven tijdens de Oostenrijkse Successieoorlog, toen de Fransen twee maanden lang Bergen op Zoom moesten belegeren om het in handen te krijgen ³⁶). Na het sluiten van de Vrede van Aken in 1749 schreef de Staten Generaal een algemene biddag uit, met het verzoek een collecte te houden om het gebombardeerde en uitgebrande Bergen op Zoom te helpen. Deze aanschrijving moet in Rucphen (en niet alleen daar) met een soort hoongelach ontvangen zijn. De heren regenten zeggen n.l. 8 juni 1749 dat „in agting genomen de droevige en reuineuse omstandigheden” ³⁷) waarin de jurisdictie door den oorlog gebracht is, zij desondanks „vreugde zouden laten bedrijven” door klokgelui en dat ze ook wel 'n collecte zouden laten houden, „dog aengesien de elende en armoede van dese jurisdictie (het) onmogelijk zijnde, dat de ingesetenen iets kunnen geven, maer ter contrary behoorden te worden gesoulageert (ondersteund)”. Derhalve „werd den heere Drossaard versogt, dat zijn weledele devoiren (zijn best wil doen) gelieft aen te wenden op dat aen die ingesetenen, *dewelke huys en hoff en alles hebben verloren*, uyt de mildadige collecte ook mogen werden handreijkinge gedaen.”

Om de pogingen van de drossaard van het Oostkwartier te ondersteunen verzoeken schepenen enkele weken later aan de Hoog Mog. Heren Staten Generaal op grond van het feit, dat „deze jurisdictie door de destructien van huysen, boomen, bossen en vrugten te velde, alsook alderhande leveranties genoegsaem geruïneert (zijn en daarom) buijten staat gesteld om de verpondinge off bede (jaarlijkse belastingen) te betalen” om vrijstelling hiervan (24 juni 1749).

De resolutie van de Staten Generaal, waarbij dit verzoek wordt afgewezen, doch wel vrijdom van hoorngeld (belasting op vee) en bezaaide gemeten voor drie jaar wordt verleend, vermeldt, dat Rucphen schade had geleden „wegens het aanbrenge van fouragen gedurende den tijd van omtrent zeven maanden ten dienste van het regiment Hussaren van Frangipani, het verwoesten, omverhalen en afbranden der huysen, het uuytkappen van hare bosschen en heg-

Kerkje dat in 1809 te Rucphen werd gebouwd.

Afbeelding uit het handschrift van Hendrik Verhees, aanwezig in de verzameling van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant te 's Bosch (foto G. Jansen)

Vervolg: onderschrift van het Plan

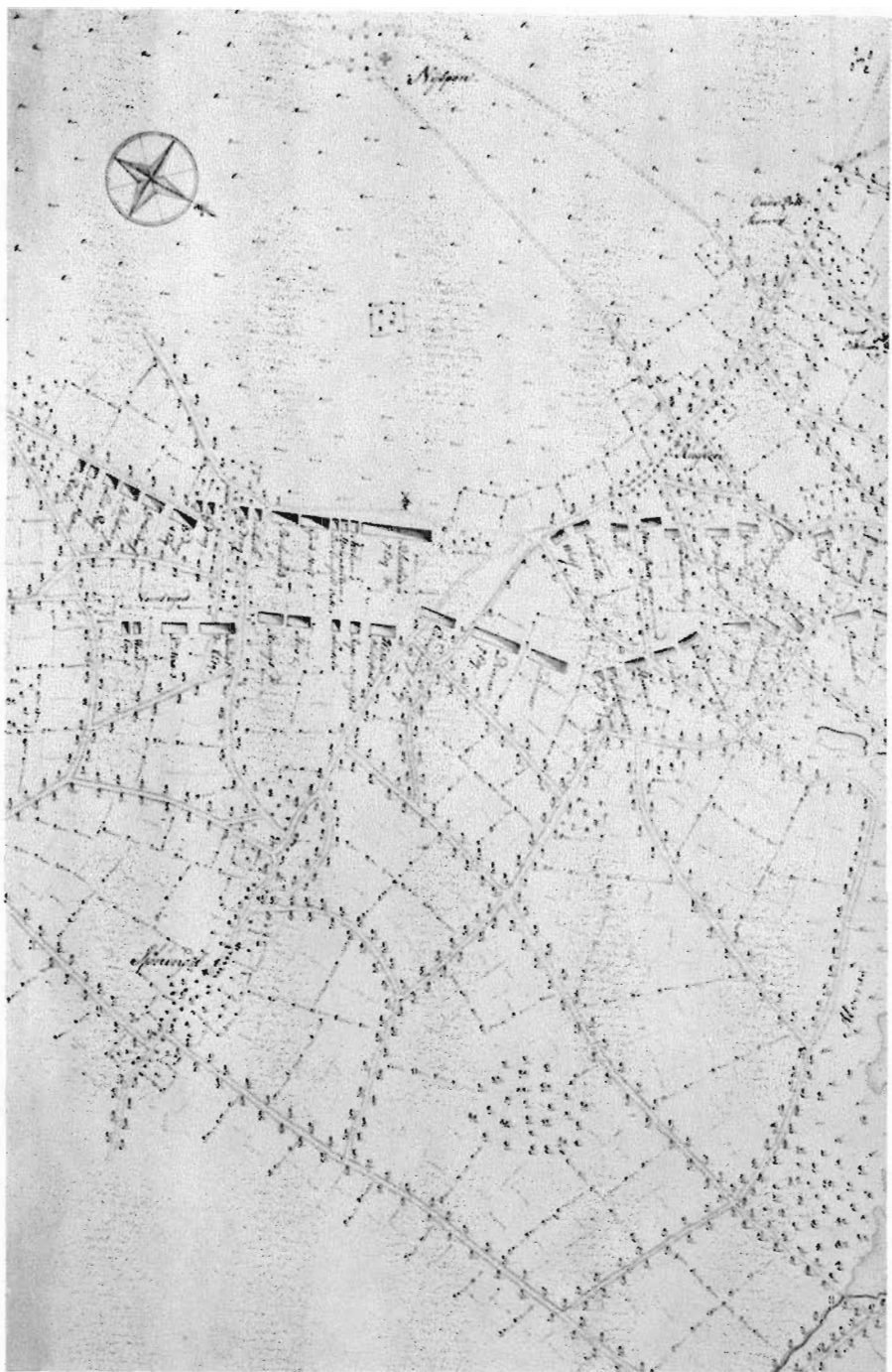
den Oudenbos, soo als sig alles bevond den 15 November anno 1747, opgenomen en geteekent door den Ingenieur S. W. van Frankenberg in November 1747. Na welke origineele deesen gecopieert is door mij ondergeschreven. Hage den 24 Januarij 1749. Anth. Hattinga.

(nr. 1606 v. d. Inventaris der verzameling kaarten berustende in het Rijksarchief door J. H. Hingman. 2e ged. 's Hage 1871.) Deze kaart berust in het Gem. Arch. Bergen op Zoom.

Van het bijbehorend „Renvoi” zijn alleen de volgende letters van belang:

- H. Boiau op de rechterhand van de Linie met een Flesch en een half Bastion gedefendeert.
- I. Een werk op de weg na de Segge.
- K. Linie met een Redout en 8 Flesches en dry tenailles gedefendeert.
- L. Tenaille om de Flank te defenderen.
- M. Batterie in de Linie.
- N. Descentes of sortien om in de Gragt te komen.
- O. Boiau op de Linkerhand van de Linie tot de Moeras.
- P. Twee traversen op de weg van Roosendaal naar Nispen.
- Q. Een werk aan de Nieuwe Posthoorn.
- R. Een werk voor de Oude Posthoorn.
- S. Traversen in de Weege te Rukven en Sprundel.

De kleuren hebben ook nog betekenis, doch deze komen op de foto niet tot hun recht.

Gedeelte van de kaart getiteld: Plan van het Campement bij den Oudenbos
alsmede van de Linie bij het dorp Rukven, gelijks meede van de werken rondsom

(zie verder t.o. pag. 168)

Het dorp St. Wilibrord, ± 1840

(Naar een schilderij in de pastorie aldaar)

gen als anderssinds" 38). Ook Oudenbosch was in verband met dit beleg bezet en versterkt door Nederlandse troepen onder Schwarzenberg. Vandaar dat de drossaard eveneens optreedt voor Oudenbosch, Gastel en Zegge. Hoe Rucphen geheel bezet was met troepen, leert de hierbij afgedrukte kaart van Frankenberg-Hattinga. Eind september krijgt Rucphen wel vrijstelling van verponding voor het laatste halfjaar van 1746 en geheel 1747, op voorwaarde, dat de gemeente zelf aan zijn inwoners alles zou vergoeden wat aan het leger geleverd was aan karren, paarden, brandhout, stro, pioniers, geld en ook de aangebrachte vernielingen betaalde 39). Van de kant van de hoge heren in den Haag was dit goed bekeken om zich op een goedkope wijze van deze affaire af te maken. Toen de rekening werd opgemaakt bleek de schade f 9.953,— of bijna tienduizend gulden te bedragen. Dat was geen kleinigheid voor die tijd. Om Rucphen „te helpen" kreeg het de gunst, dat gedurende 4 jaar, gerekend van 1748 af geen aflossing van kapitaal behoefde plaats te hebben, met de restrictie evenwel dat uit de bede ook de gewone 1 % niet zou worden uitgekeerd, terwijl tenslotte deze aflossing slechts drie en niet vier jaar zou worden nagelaten 40).

Een en ander had tot gevolg dat niet alleen Rucphen, maar het gehele Oostkwartier nog dieper in de put kwam. De 6e maart 1752 moet worden vastgesteld, dat de schulden van de jurisdictie in het Oost-kwartier zo hoog opgelopen zijn, dat een dringende voorziening hierin noodzakelijk is.

In deze nood zag Rucphen met schrik nieuwe vestigingen tegemoet: er waren al armlastigen genoeg. Wie zich niet legitimeren kon, zou dan ook uit de jurisdictie worden verwijderd 41).

Het Oostkwartier erkent weinig gezag.

Deze armoe, waarin door het markiezaat niet werd en ook niet kon worden voorzien, heeft er toe bijgedragen dat de band, die Rucphen en trouwens het gehele Oostkwartier met Oudenbosch aan het hoofd aan het markiezaat bond, maar heel slap was. Openlijk vinden we in een juridisch stuk vastgelegd, dat de regenten in het

Oostkwartier zo goed als geen ontzag hadden voor de Markies en zijn hoge ambtenaren. Dat geldt dus ook voor Rucphen ⁴²). De diepere oorzaak hiervan zal moeten worden toegeschreven aan de inderdaad vergaande vrijheden, die besloten lagen in het recht dat in 1357 was verleend. Deze zelfstandigheid en mindere gebondenheid had nog steun gekregen in het feit, dat Oudenbosch, het middelpunt en de „hoofdbank” van het Oostkwartier, juridisch helemaal niet aan Bergen, maar aan Breda gebonden was ⁴³). Op zijn beurt was Oudenbosch weer hoofdbank voor de jurisdictie Rucphen en stond als zodanig onafhankelijk van meer bevoegde rechtscolleges. Politieel was Rucphen in de 18e eeuw geheel op Oudenbosch aangewezen. We zien bijv. dat wanneer 12 januari 1719 in Rucphen vier vagebonden gevangen worden genomen, men die overgeeft aan de drossaard van Oudenbosch. Zo geschiedde 28 februari 1786 eveneens toen wederom „vier personen zijnde landlopers en vagebonden werden gearresteerd.” Rucphen beschikte niet over een arrestantenlokaal. De binding uit belastingoogpunt was bovendien ook al erg slap geworden door het privilege van 21 augustus 1533. Hierbij werd de dorpen in het markiezaat geboden al hun bieren te betrekken uit Bergen op Zoom, maar Oudenbosch, Gastel, Hoeven en Rucphen waren hiervan uitgezonderd ⁴⁴).

De band met het markiezaat was los en de regenten hadden weinig ontzag; de gevolgen hiervan waren funest, omdat ook de lagere plaatselijke ambtenaren hun taak apathisch opvatten. Zo deed het vorster Barend van Breevoort. Als deze op verzoek van Jan Janse Gielen, bouwman onder Zegge, op het „Schooyersheyken” in de hut of het huisje van Maeylievens Jennekens en bij Giel Antonisse Jaspers een onderzoek instelt en daar bij de landbouwer ontvreemde goederen vindt, neemt hij de gevonden goederen mee, brengt zij bij Gielen terug en geeft de drossaard pas een week later kennis wat er gebeurd is. De dieven waren intussen gevlucht (Resol. 24 januari 1756). Natuurlijk kwam deze kwestie in de schepenbank ter sprake. Deze constateert n.l. een half jaar later dat „door de nonchalantie van gemelte Brevoort (die al vele jaren in dienst was) deese jurisdictie crielt van de vagebonden, schooijers en bedelaars,

dat het al verder gebeurt is, 'snagts tusschen den 5e en 6e julij 1756, dat er hujsbraak gepleegt is aen de hujsinge van Cornelis Voeten wonende binnen deese jurisdictie en aldaar is gestolen toeback en een partij suiker kandij" 45).

Het is dus om bepaalde minder goede verschijnselen te verklaren, niet nodig om historisch-niet-te-bewijzen omstandigheden, als daar zijn: dat deze jurisdictie een vrijplaats en een niemandsland was 46), aan te halen, als gefundeerde gegevens wijzen op een wettige vrijheid, die gemakkelijk tot ongebondenheid kon uitgroeien. Wettige bepalingen hebben hier een fundament gelegd voor de vrijheidsdrang van de bewoners. Een militair kampement, dat er n'en déplaise het Krijgsgeschiedkundig Archief (zie bijgaande kaart van Frankenberg-Hattinga) wel is geweest — maar dan een ander dan het door Juten gesignaleerde — 47), blijft een op zich onvoldoende verklaring voor crimogene verschijnselen. Maar het gebeuren speelt mee. Mede op grond van een belangrijk stuk van 1775, dat aanstonds ter sprake komt, kan worden gezegd, dat de armoede voor het ontstaan van a-sociale en criminele situaties van doorslaggevende betekenis is geweest. Armoedige omstandigheden zijn niet bevorderlijk voor het ontwikkelen van pedagogische kwaliteiten. Zij is de bron van te grote toegeeflijkheid van de ouders tegenover de kinderen van de geboorte af aan. Dat heeft enkele eeuwen aan een stuk een slapheid van wil en onbeheerstheid helpen bevorderen, waarvan, zegt Schreurs, „men de crimogene betekenis nauwelijks kan overschatten, aangezien er in het verdere leven van een kind weinig mogelijkheden bestaan in dit opzicht correctief in te grijpen" 48). Matriarchale instelling heeft daar nog een schepje opgedaan. Het is daarom jammer dat de historici, die deze socioloog bij zijn onderzoek van adviezen dienden, blijkbaar deze stukken en de diepere achtergrond niet voldoende gekend hebben.

De schoolmeester, die het overwegend moest hebben van de salarispost en niet van de schoolgelden, waagde het in 1764 een kleine salarisverhoging te vragen. Bij de behandeling van dit verzoek blijkt, dat de belasting al te zwaar is; schepenen zeggen niet op het verzoek in te kunnen gaan, omdat „de jurisdictie van Rucphen

en desselfs inwoonderen genoegzaam de armste zijn van alle de jurisdicties in de generalitijd, ja soo verre, dat met de uysterste moeijte en sorge 's lands verpondingen, beede en klyne speciën door de magistraat ingevordert werden" 49). Mocht deze bewering een oratio pro domo lijken om de gemeentekas dicht te houden, de werkelijkheid stelde hen in het gelijk. De dorpskas had n.l. dat jaar een kwaad slot van f 666,—, terwijl de lasten, die op de inwoners drukten, dienden verlicht te worden. Het kostte n.l. heel veel moeite het totaalbedrag van de „kleine speciën", in 1722 vastgelegd, binnen te krijgen. Men was in 1770 zelfs verplicht het hoofdgeld, dat vroeger 1 gulden 10 st. bedroeg op 6 stuiver per hoofd te brengen 50). Mag dat al enige verademing geschonken hebben, niet lang daarna (19 juli 1774) komt de oude klacht weer naar voren, dat zich in de jurisdictie personen vestigen „die niet van de gerequireerde borgtocht voorzien zijn". Het „slegt volk" waarschijnlijk waarop de Domeinraad doelt 51). Toen daarop een plakkaat van Hoog Mogenden volgde, welke een lijst eiste van alle bedelaars, was dit een mooie gelegenheid een onderzoek in te stellen, hoe de mensen op „het Hijken" en „de Agterhoek" aan de kost kwamen.

Het verslag van 1775.

De buurt, die in vroegere aanhalingen „Schooyersheiken" wordt genoemd, is in dit stuk aangeduid als „Het Hyken". Op de kaart, welke gediend heeft bij het 18e eeuwse proces over de Turfvaart, een kaart van H. Adan, die op vroegere verkenningen teruggaat, staat deze plaats aangeduid als „Eijkepaal" 52). Het Heiken met de typische *h* voor de klinker, acht ik daarom een verbastering van dit woord te zijn.

Uit het verslag van het onderzoek van 1775, hierachter als Bijlage II afgedrukt, blijkt, dat de vele Rucphense mannen buiten het dorp bij de kleiboeren van West-Brabant en zelfs in Zeeland (Schouwen) als landarbeiders of in de daar staande meestoven werk vonden. 's Winters hielden ze zich bezig met houtkap, heibezems maken en kalverteelt, welke produkten vervolgens aan de

man moesten worden gebracht. Daarvoor diende men er op uit te trekken, wat bedelarij niet uitsloot.

Een en ander leidde tot afwezigheid van de huisvaders gedurende de week, waardoor de moeders voor de volle last stonden van het huisgezin, wat er meestal niet toe bijdroeg de goede tucht en orde te handhaven. Bovendien bracht deze situatie de droevige omstandigheid mee dat verschillende huisvaders, tengevolge van een slechte verzorging en huisvesting, kou vatten en in de kracht van hun leven stierven, waardoor de vrouwen, doorgaans rijk met kinderen gezegend, helemaal in de armoede gedompeld werden, wat er toe leidde, dat de kinderen al te vroeg er op uit werden gezonden om wat te verdienen. Doordat de „raad” als weeskamer fungeerde, zijn in het resolutieboek tal van dergelijke droevige sterfgevallen vermeld ⁶³).

De situatie gold bovendien niet alleen voor de armsten. Immers wanneer in 1784 de Raad van State wil dat de onderdanen ten platte lande te wapen worden geroepen, antwoordt de raad van Rucphen: „dat seer wijnige der in- en opgesetenen het nodig onderhoud of bestaan in en onder deese jurisdictie konnen bekomen, derhalven verre de meeste gehouden zijn hun brood voor vrouw en kinderen in Zeeland en elders te gaan winnen, welke personen verschijdde dagen en weeken van huis moeten blijven, daarom vermeen en, dat zulks alhier met geen goed succes soude kunnen verricht worden” ⁶⁴).

Uit het hier achter afgedrukt verslag van 1775 blijkt, dat de mensen, die opgetekend zijn, geen vreemde namen dragen, noch van zeer vreemde afkomst zijn. Zal daarom de voortdurende en eeuwenlange armoede met de onderlinge huwelijken niet eerder tot een a-sociale mentaliteit geleid hebben dan welke infiltratie ook? Vanzelfsprekend leidde deze armoede tot een minder goed begrip voor het mijn en dijn. „Goede ingesetenen en geerfden van Rucphen”, klaagden, „dat sommige der smalle gemeente hun niet ontzien om niet alleen in de gripfen der landerijen, maar ook wat meer is neeven en door het koorn en ander veldgewassen te plukken en te snijden tot het vullen van den sogenaamden plukzak; gaande zelfs

soo verre, dat de koebeesten in of op ackers gedreven worden om te graasen ende andere veldgewassen van de respectieve eigenaren of huurder derselver schade wordt toegebracht". Waarop het voorschrift volgt dat men voortaan schriftelijk toestemming van de schepenen moet hebben om met „den pluksak" te lopen ⁵⁵⁾.

Franse tijd.

De Franse tijd bracht voor Rucphen nieuwe beproevingen mee. Bij de inval van de Franssen in 1793 werd door deze troepen voor 2000 gulden schade aangericht. Na hun aftocht waren in Rucphen van 25 juli—2 augustus 1794 Engelse, Hannoverse en Hessische troepen gelegerd, die in deze week allerlei uitgaven eisten aan huisraad, linnen, wol, vee, schaarhout, aardappelen, bier en spek, vet en boter, etc. Verder was er klaver, haver, hooi, rogge, stro en boekweit nodig voor de legerpaarden en karrevracht voor vervoer. Van 15 september 1794 tot 14 maart 1795 waren er wederom troepen gelegerd. De uitgaven ten behoeve dezer militairen gedaan staan in de resolutiën ⁵⁶⁾ als volgt gespecificeerd:

1793: in de maanden February en Maart is door de Fransche troupen gerequireert aan geld, haver, hooij, stroo, kar- en paardevragten, mitsgaders guide loonen volgens onderschijden lijsten, samen ten bedraege van	f 2000,—
1794: gedurende de tijd, dat de Engelsche, Hannoverse en Hessische troupen in- en bij het dorp Rucphen gestaen hebben en geinquartiert geweest, ter saake voorschreve, except geleend geld, samen ten bedrage van	„ 5425,—
Van 15 september 1794 tot 14 maart 1795:	
Aan haver ter waarde van	„ 2750,—
Aan hooij ter waarde van	„ 3285,—
Aan stroo ter waarde van	„ 550,—
Aan koorn ter waarde van	„ 300,—

Aan koebeesten en een paard	f	1672,—
Aan Pioniers naar Meersel	„	326,—
Aan Guides en Commissarisloon	„	750,—
Voor 't afkappen van hout en vragtloon	„	400,—
Samen	f	17458,—

Volgens een andere berekening door een op 19 december 1795 ingestelde commissie gedaan, zou het totaal der leveranciën hebben bedragen f 6944-12-12, terwijl de met geweld weggehaalde fourage op 17 september 1794 een waarde had van f 988-6-6. Samen f 7932-18-12.

Zonder de kosten van 1793 was in 1794 voor het Hollandse leger aan rijlonen, wagen- en karrevrachten bij voorschot betaald f 792,—. Ongerekend de kosten van inkwartiering, het afbreken en afbranden van huizen, was voor allerlei leverantiën en karrevracht een uitgave vereist geweest van f 15964-13-8. Met de schuld die er nog stond van f 7686,12 had Rucphen alleen tengevolge van de Franse inval f 24.443.10.8 schuld.

Met deze zware last moest het nieuwe bestuur van 1795 de nieuwe tijd in, terwijl de kleine jurisdictie „niet anders dan uit slegte heijgronden bestaande en de ingesetene alle in 't bijzonder door de rampe des oorlogs zijn uitgeput" ⁵⁷⁾, zich hiermee zwaar belast voelden.

Dit wordt duidelijk als we kennismaken van de samenstelling van de bevolking. Deze telde op 7 september 1795:

250 mannen boven 25 jaar en twee jaar in de gemeente woonachtig

25 mannen boven 20 jaar en een jaar in de gemeente woonachtig

738 overige mannen, vrouwen en kinderen. Samen 923 zielen. Hieronder bevonden zich 5 hervormden boven 16 jaar en 3 beneden 16 jaar ⁵⁸⁾.

Kerk en toren.

De armoede van de jurisdictie komt ook tot uiting ten opzichte van het enige monument dat Rucphen bezat, n.l. de kerk. Deze was

in 1459 tot stand kunnen komen, omdat Jan II van Glymes de bouwkosten had betaald. We zagen reeds dat deze kerk in 1559 een grondig herstel nodig had, wat alleen mogelijk was dank zij de medewerking van de toenmalige markies Jan IV van Glymes. Tijdens de eerste tientallen jaren van de Tachtigjarige Oorlog heeft het gebouw ongetwijfeld vele malen ernstige schade geleden. Na 1600 hebben er dan ook geregeld herstelwerkzaamheden en vernieuwingen aan het interieur plaats, doch het bleef een sober geval. De toren wordt zelfs in 1647 bouwvallig genoemd, maar de archieven geven niet de indruk dat er veel aan is gedaan.

Als uitvloeisel van de vrede van Munster ging de kerk in 1648 over in handen van de hervormden. Zeer gering in aantal (1615: 20 — 1620: 6) waren dezen niet in staat de onderhoudskosten te betalen. De dorpsnotulen van 18 augustus 1750 gewagen van de klacht van predikant de Stoppelaar „dat de kerk dreigt tot een ruïne te vervallen”. De schepenbank zegt hierop, dat de tienden tot onderhoud van kerk, pastoor en armen door de Markies waren aangeslagen. De jaarlijkse f 25,— ten behoeve van het onderhoud van de kerk werden niet uitgekeerd, zodat er niets kon gebeuren ⁵⁹). De predikant maakte dan ook in 1763 geen gebruik meer van de kerk. Hij moest voor de dienst toch al 1½ uur ver komen en hield in een gewoon huis de godsdienstoefening ⁶⁰).

De slechte toestand van de toren bleef echter de aandacht trekken van de dorpsmagistraat en omdat de markies als tiendheffer in gebreke bleef werd besloten een Bredaas advocaat opdracht te geven hierover een request in te dienen tegen Raden en Rekenmeesters van de Huize van Bergen (Res. 6 juni 1776).

In dit request staat „dat de tooren van de parochiale kerk van de heerlijkheid, gelijk ook de kerk zelf, soo zeer vervallen is, dat deselve tenminste vijf voeten buiten het lood hangt en het binnenwerk soo slegt (is) dat daerdoor 't uurwerk langer dan een jaar geleden heeft stil gestaan en de klok niet meer als met het oogschijnlijkst gevaar kan worden getrokken.” De Domeinraad verklaart echter niet op het verzoek te zullen ingaan ⁶¹).

Het plakkaat van 16 januari 1778 uitgevaardigd door de

Staten Generaal inzake de kerken en torens in Staats-Brabant gaf Schepenen aanleiding 2 februari 1778 Raden en Rekenmeesters opnieuw aan te spreken. Zonder succes! Dan aarzelt Rucphen niet langer en besluit een bestek met begroting van kosten tot herstel van kerk en toren te doen opmaken (13 augustus 1781). Wanneer deze gereed zijn worden de ingelanden tegen donderdag 11 april 1782 des morgens om tien uur bijeengeroepen ten huize van Jan van Gorp. De Raad en Rekenmeester mr Pieter Christoffel van Mattenburgh, de drossaard mr Dirk Mulier, op een na alle schepenen en gemeentemannen zijn aanwezig, alsmede 21 ingelanden ⁶²⁾. Omdat „de torren seer caduc en voor een gedeelte ter needer is gevallen”, achtte de vergadering het uiterst noodzakelijk de toren te doen restaureren. De kosten zouden bestreden worden uit:

1) het goed slot van de dorpsrekening groot	f	268-16-8
2) het goed slot van de kerkrekening groot	„	825-10-8
3) de zeker 25 jaar niet uitgekeerde bijdrage van de markies ad f 25,— maakt	„	625
	Samen	f 1719

Dan zou er nog te betalen zijn f 920-9 voor materiaal en voor personeel f 260,—. De ingelanden gingen hiermee accoord. Er werd afgesproken, dat ingelanden opnieuw zouden opgeroepen worden, indien het totaal der kosten echter het bedrag van f 3000,— zou overschrijden.

Uit het uitvoerig bestek ⁶³⁾ dat over dit werk bewaard bleef, blijkt, dat er twee klokken in de toren hingen met een uurwerk. De toren had een achtkantige spits terwijl ook op de achtergevel een klein torentje stond. Op de toren prijkte een kruis met appel en haan, ook de wijzerborden waren nog intact. Hendrik Slockers nam de restauratie (buiten het materiaal) aan voor 1625 gulden.

Krachtens de grondwet van 1798 kregen de katholieken het recht hun oude kerk terug te vragen. Vandaar 22 september d.a.v. het verzoekschrift:

„De ondergeteekende borgers van de Roomsche kerk te Rucphen, versoeken (die) van de municipaliteit van Rucphen, volgens de acte van staatsregeling de overheersende kerk en pastoriehuys

en desselfs gronden met alle de baaten daar aan hoorende en dat op den korten mogelijken teid. Aldus gedaen binnen Rucphen den 16 september 1798, waaren onderteekent

A. Gielen	Gabriel Gielen
Cornelis Janssen	Johannes van Berckhoven
van Gastel	Hendrik van Sitteren
Marijnus Braat	J. H. Hellemons
J. van Zitteren	Jan Gielen
Frans Suijkerbuijk	Huijbrecht Gielen
Paulus Voeten	Jan Janse van Gastel
Huijbrecht Luijken	Jacobus van Gastel
Marijnus Braat	Adriaan Coevoets
Jan Tak	Geert Kas
Cornelis Goorden	Jacobus Schrauwen
Govart Goorden	Cornelis Schrauwen."

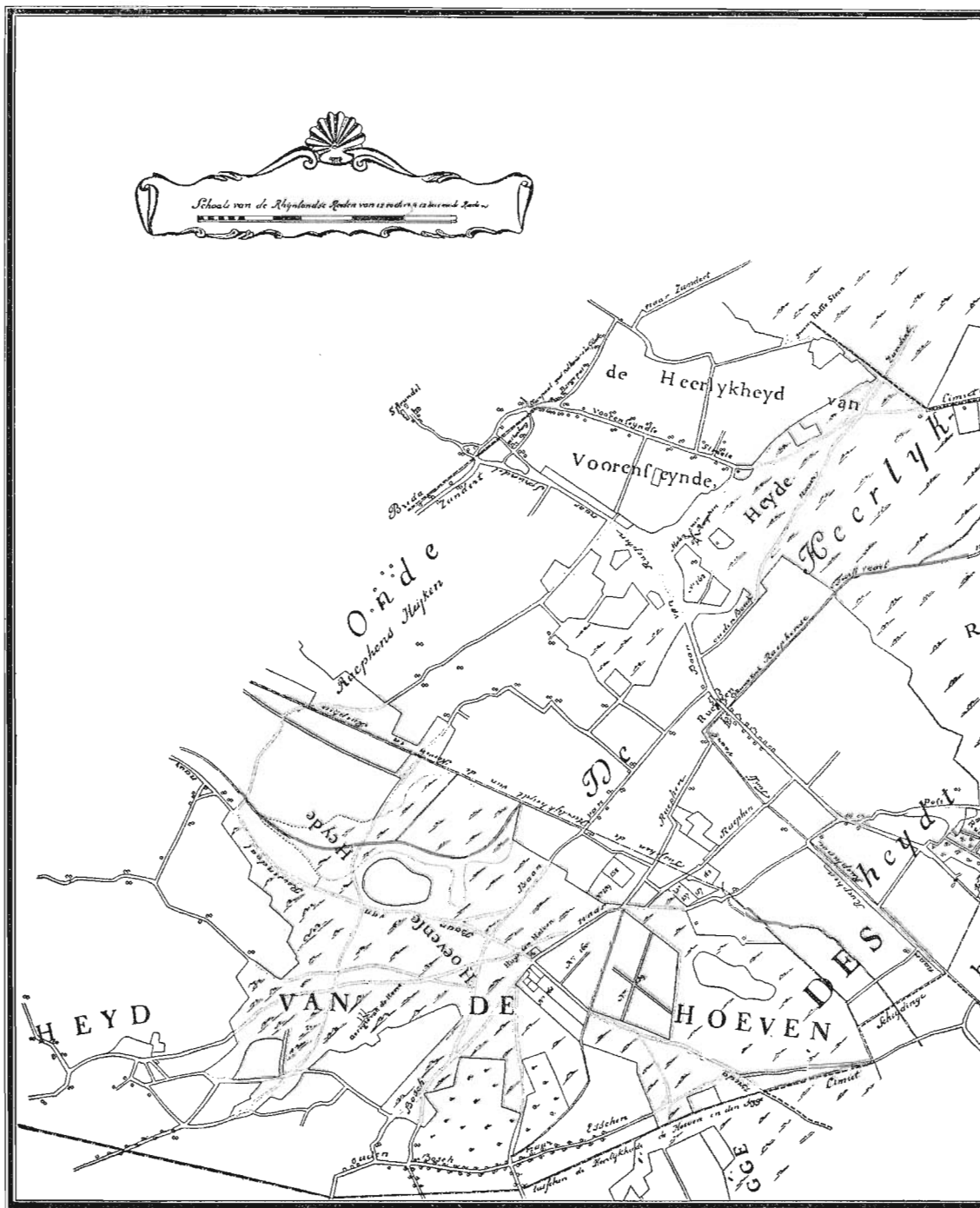
In wezen was dit een formaliteit, reeds tevoren was het katholieke kerkbestuur met de hervormde gemeente, bestaande uit drie leden, overeengekomen het kerkgebouw met de grond voor f 150,— over te nemen. Zij kochten echter een ruïne. Men bleef daarom in de schuurkerk parochiëren, het oude kerkje werd in 1808 afgebroken en een nieuw gebouwd ⁶⁴).

De nieuwe tijd, wanneer Brabant geen Generaliteitsland meer is, brengt voor Rucphen evenmin welvaart. Als 11 augustus 1798 door de Staten bevolen wordt een gewapende burgerwacht in te richten, antwoordt 22 september het dorpsbestuur dat zulks onmogelijk is, want „door het regenachtig seizoen de boekweyt al nog grotendeels te velde staat en met den eersten zal dienen gement en gedorssche te worden, ten anderen, dat daar het meerder gedeelte deeser gemeente uit arbeidersluyden bestaat, die om hun nodig bestaan te vinden in sonderheid in dit jaar seizoen, tot het eijndigen van den delftijd, genoodsaakt sijn, willen zij voor vrouw en kinderen het nodig onderhoud verwerven, sig na de kleijlanden te begeeven, gelijk ook door een groot gedeelte deeser gemeente geschied, en

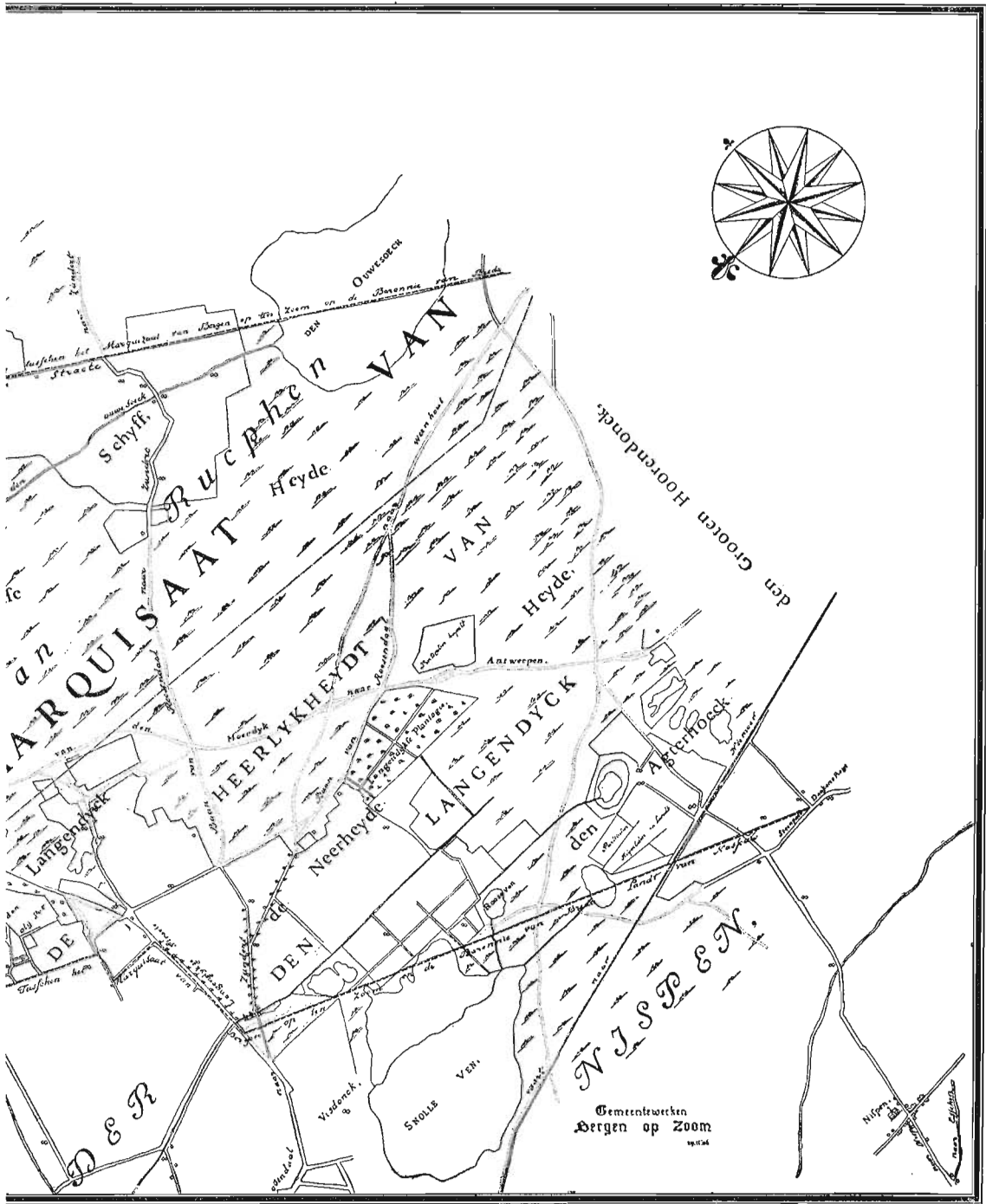
vermits de kleijlanden eenige uren verre van deese plaats gelegen zijn, niet eerder 't huis komen, dan des Saturdags avond laat, en des Sondags al weederom sich derwaarts moeten begeeven, soo dat de municipaliteit daardoor in groot verleegeheid gebragt word, nog op de Son- nog op de weekdagen voor al nog, in staat zijnde de mensche alle te doen compareren ten eynde een behoorlijke lijst te kunnen formeeren en oversenden''.

Het economische beeld van de jurisdictie Rucphen tot 1800 biedt weinig opwekkends. De vraag is of Rucphen toen een uitzondering vormde in West-Brabant. Het antwoord hierop luidt nee en ja. Nee, omdat ook de andere dorpen van het Markiezaat en de Baronie dezelfde nadelige gevolgen ondervonden van de oorlogen en ook daar veel armoe was. De deftige pruikentijd was voor de gewone man zelfs in een stad als Bergen op Zoom geen eldorado ⁶⁵); men stuit geregeld op beschrijvingen van ruwe zeden en misstanden. Het verschil is, dat in de andere jurisdicties van het Markiezaat de landbouw nog werkkrachten kon opnemen, terwijl in Rucphen geen of te weinig werk was. De meeste mannen moesten — we zagen het al in de 18e eeuw — het dorp uit om werk te vinden, met al de inconveniënten van dien.

Terwijl in andere gemeenten van het Markiezaat althans een minimum aan bestaansmiddelen was, kon dit in Rucphen zelfs niet bereikt worden. De Franse tijd, die een sterke verpaupering teweeg bracht, heeft de armoe zeker op de spits gedreven. Daarom moest „de armste jurisdictie van de generaliteit'' in de 19e eeuw nog verder achterop raken. Elise van Calcar werd er sterk door getroffen en legde in haar „Tabitha, Armoede en Weldadigheid'' een scherp en levendig beeld vast van de toestanden in St. Willebrord, dat de algemene aandacht trok ⁶⁶). Dat heeft met andere geschriften er toe bijgedragen, dat tussen toen en nu een sociaal inzicht doorbroken is, dat alles in het werk is gaan stellen om aan deze maatschappelijke achterstand een einde te maken.

Kaart van Rucphen en Voorenseinde,
 Gemaakt naar de „Caarte van het Oost- en Noortquartier des Marquisaets
 van Bergen op ten Zoom” door de gesworen landmeter J. B. Adan in 1791 getrokken
 uit diens eigen kaarten, opgemaakt in 1753.

BIJLAGE I.

30 juni 1724.

Wij, Borgemeester, Schepenen en verdere Regenten ⁶⁷⁾ der Heerlijkhijt Rucphen gelegen in 't Oostquartier van 't Marquizaat van Bergen op Zoom verclaren en certificeren op den eede bij ons amptshalven afgelegd ende die wij des noods zij ten allen tijden presenteren nog boven dien corporeel te presteren ende te vernieuwen waar ende waaragtigh, dat wij ter ernstiger requisitie van ons in- en opgesetenen dese geheele jurisdictie door hebben wesen visiteren, de respective veldgewassen ende dat wij tot onse uijterste droefhijt en leetwesen hebben ondervonden, dat alle het koren ofte rogge soo door de felle koude en vorst, die wij eenige tijd herrewaards sommige nagten gehad hebben, als daar op gevolgd contienele overgrootte droogte en brandende hitte des daags gantschelijck allesinds is bedorven ende verdorret geworden, soodanigh dat veele velden gants doot en andere wel drij vierde partten minder als wel behoort hadde, en met veel redenen naar de costbare culture van dese schrale en magere heijlanden ook verwacht wierde, zullen. Ende in 't generaal datter van 't geheel koren gewas geen vierde part als in vorige jaren sal gedorssen worden.

Dat ook de weijde en klavervelden mits de sandige en hooge gronden alhier ook meest alle tot in den wortel toe zijn verbrant, verdroogt en bedorven, insgelijks soodanigh, dat veele ingeseetenen haer behoefligh vee niet hebben kunnen of weten te voeden, onangesien de arme ingesetenen tot derselver uijtterste smert en droefhijt, derselver vee van honger en ellende jammerlijk langs de straten sagen loeijen en schreeuwen, waer toe sommige luijden uijt een medelijden en om haar vee in 't leven te behouden, haar meeste graan hebben moeten afmaaijen en haar vee voorwerpen, en somme wederom haar vee op de dorre heijde bij gebrek moeten stouwen, en alzo asen, en doen voeden, dat ook den boekwijt ook sodanig dun, mager en schraal te velden staat, dat de apparentie en verwagtinge daar van mede zeer wijnig is, dat ook boven dit alles de jonge hout-

gewassen door de voorscreven onverwagte gevallen vorst swaarlijk zijn beschadigt.

Ende in somma, dat meest allen de ingesetenen alhier zoo veel niet of naauwelijks haar noodzakelijk zaatkoren voor haar ackers veel min haar brootkoren dit jaar zullen kunnen winnen, waar door de arme ingesetenen alhier, die alleen van haren lantbouw, swaren handen arbeijt en slegt vee, leven en bestaan moeten, tot de uijtterste ellende zijn gekomen en vervallen, en ter oorsake van de vorige gepasseerde miserabele gewassen voornamentlijk de vijf leste jaren door diergelijke deplorabele en bedroefde toevallen, sterfte van 't runtvee, en slegte geldinge van granen, paarde, runtvee, boter, etc. de ingesetenen gants onvermogen(d) en (door en) door arm zijn, en in geen staat genoegsaam van iets meer op de borgemeesters lasten off andere impositiën te kunnen betalen, gelijk wij uijt het rapport van eenige borgemeesters van vorige jaren hier op mede gehoord zijnde, onderrigt zijn ende wij bovengenoemde regenten insgelijks op onse eede amptshalven afgelegd als voor, verclaren, dat sommige van haar lieden mede borgemeesters van voorige jaren geweest zijnde in verschijde ommegangen, de geheele jurisdictie door gedaan, om hare schotboeken in te vorderen, den eenen in drij à vier ommegangen geen een duijt, en andere in gelijke ommegangen in alles maar eenen vier stuyvers ontfangen hebben.

Ende want het redelijk is de waarheijt getuijgenisse te geven, insonderhijt daar toe versogt zijnde, als ten dese, soo hebben wij dese niet kunnen weijgeren, maar verleent, ende in waarhijs oirconde dese in onse vergaderinge geteekent en met deses heerlijkhijts zegel bekragtigt binnen Rucphen, desen dertigsten junij seventien hondert en vier en twintig.

(Register van resolutiën 1663—1725 G.A. Rucphen nr. 3).

BIJLAGE II.

23 augustus 1775.

Den Heere Drossaerd draegt aan deese vergadering voor, dat ingevolge het placaat van hun Hoog Mogende, de dato 14 julij 1775 volgens de inhoud van het 12 articul moet werden gemaakt

een exacte lijst van alle de bedelaars onder de jurisdicties behorende; proponerende dier halven of het niet nodig soude sijn bij 't formeren van soodanigen lijst na te gaan en sig te informeren door wat middel de personen op 't zogenaamde *Hijken*, onder het quartier den *Agterhoek* alhier wonende subsisteren, ofte waermede deselve hunner kost winnen, waerop gedelibereert sijnde in deselve propositie gelaudeert en goedgevonden, benevens den heer *Drossaerd* daertoe te committeren de schepenen *van Gorp* en *van de Woestenbergh* met assistentie van den substituut-secretaris *Schadden*, welke hun ten selven daage daerna toe begeven hebben en inquisitie gedaen bij de volgende personen, welke hebben verklaert, soo als bij, ofte agter der selver namen staat gemelt:

Jacobus van Eekelen, geboren te Antwerpen sijn vrouw is genaamt *Christina Noorden*, heeft seven kinderen, verklaert in de kleijlanden te werken en laatst te hebben geworpen bij *Jan Punt* onder den *Finard*.

Marijn van Beers, vrouw *Adriana Philips* heeft drie kinderen, segt sijn vrouw onder *Etten* te sijn geboren.

Marijn Mol, vrouw *Maria van Oosterhout* heeft ses kinderen, is geboren onder den *Oudenbosch*, werkt 's somers in de kleij en 's winters kalveren te kopen en te bosschen.

Thuijslegger: *Jan Domen van Sitteren* is waarlijk arm en wordt gepermitteerd om onder deese jurisdictie te gaan beedelen.

Huijbrecht Heeren ⁶⁸), vrouw *Cornelia Suijkerbuijk* sijn bijde alhier geboren, hebben een kind en werkt in 't kleijland, maakt 's winters heijbesemen.

Marijn Heeren, vrouw *Adriaantje Godschalk* heeft een kind, de vrouw is geboren onder *Rosendaal*.

Janna van der Ravet is alhier geboren, word gepermitteerd, vermits hogen ouderdom, om alhier te bedelen.

Jan Heren beteelt landerijen.

Jacobus Heeren, vrouw *Maria Verstrepen* heeft ses kinderen, segt kalveren te kopen en hey-besemen te binden, dog daarmede de kost niet geheel en al te kunnen winnen en insteert om te mogen bedelen.

Jan Rocx, vrouw *Cornelia Timmermans*, segt zijn vrouw onder de Hoeve geboren te zijn, heeft twee kinderen en segt in de kleijlanden te werken.

Vervolgens op 't *Hijken* voormaals onder Etten gehoord hebbende, dog nu bij Limit-scheijding gezegt wordende jurisdictie deeser heerlijkheid te sijn ⁶⁹).

Matthijs van Ark, is een arbijder, woont met desselfs moeder *Tanneke van der Poel*.

Maria van Etten, weduwe van *Dirk Falentijn* heeft vijf kinderen, wegens haar man heeft se een borgbrief van Loon op Sant berustende op de secretarije van Etten.

Cornelis Huijbregtse van Oirschot, vrouw *Antoniet Hendrikse van der Eeden*, geboren van de Leur en de vrouw van de Hoeve, heeft 2 kinderen, werkt in de kleij en gaat 's winters bosschen.

Cornelia van Etten, weduwe *Hendrik Wagtmans* heeft twee kinderen, is onbequaam om te werken.

Jan Gijsen, vrouw *Maria Verbeek*, geboren te Mol en de vrouw te Dessel, heeft drie kinderen, werkt in 't land, hebben borgbrieven.

De weduwe *Jan Danen* heeft twee zonen, welke arbijders sijn.

Jacob van Peer, vrouw *Maria Aards* heeft drie kinderen, werkt 's somers in de kleij en 's winters gaat hij bosschen.

Willem Rommers, vrouw *Jacoba Verstraaten*, geboren onder Sprundel, werkt in de kleij, koopt 's winters kalveren en bindt heijbesemen.

Pieter Catoen geboren onder Steenberg, vrouw *Adriana van Ark* heeft seven kinderen, heeft een borgbrief van Steenberg.

Nicolaas Wijnings, geboren in 't land van Cleef, vrouw *Maria Anthonisse Jaspers*, heeft negen kinderen dog maar vier 't huys, werkt in 't land.

Adriaen Aards, vrouw *Anna van Peer* heeft een kint, werkt 's somers in de kleij en gaet 's winters bosschen.

Geert Andriess Rommers, vrouw *Janna Jacobse Wijnen* heeft een kint, werkt somers in 't kleijland en maakt 's winters heijbesemen.

Jacob Corn. Wijnen, vrouw *Janna la Maleur* is een arbijder.

Cornelis Brouwers, vrouw *Margaretha Vermeulen* heeft vijf kinderen, werkt in 't land en verkoopt 's winters kalveren.

Janna Bogers en dogter sijnde de vrouw van *Jan de Klerk* met een kint.

Marijn de Bruijn, vrouw *Catharina Gijsen* heeft vijf kinderen.
(*Register van resolutiën 1726—1784 G.A. Rucphen nr. 4*).

AANTEKENINGEN.

- 1) *P. J. Goetschalckx*, *Geschied. van Schooten, Merxem en St. Job in 't Goor* dl. I, p. 214 e.v.
- 2) *G. C. A. Juten*, *De Parochiën in het bisdom Breda, dekenaat B. op Zoom, RUKVEN*, p. 3.
- 3) *Korn. Sloomans*, *Rucphen en zijn recht*, in *Jaarboek „de Ghulden Roos”*, R'daal, 1956.
- 4) Domeinrek. 1389/90, C. v. Breda nr. 331, G.A. B. op Zoom.
- 5) *J. Cuvelier*, *Les dénombremens de foyers en Brabant*, blz. 472.
- 6) *Juten*, a.w. p. 6 e.v. voor dit en het volgende.
- 7) *dr W. Moll*, *De rechten van den Heer van Bergen op Zoom*. Gron., 1915. p. 105.
- 8) Notulen Domeinraad 1494—'98, Cie. van Breda nr. 250, fol. 6 verso, G.A. B.o.Z.
- 9) *Moll*, a.w. p. 107. *Moll* is de reden van de bede onbekend.
- 10) Domeinrek. 1535/36 betr. Oudenbosch, Gastel, Hoeven, Rucven, C. v. Breda nr. 474. G.A. B. op Zoom.
- 11) idem, idem.
- 12) *Rekwesten Oostkwartier*. C. v. Breda nr. 1197. G.A. B.o.Z., voor dit en het volgende.
- 13) Reg. met resolut. v. Domeinraad 1542/58, fol. 167 e.v. C. v. Breda nr. 254 G.A. B.o.Z. De walkanten bestonden waarschijnlijk uit houten balken en hier en daar natuursteen. Zij hadden dit materiaal verkocht; de opbrengst is onbekend.
- 14) Domeinrek. 1559/60, C. v. Breda nr. 475. G.A. B.o.Z.
- 15) *Collectie Aanwinsten*. Levelt. G.A. B. op Zoom.
- 16) *C. Sloomans*, *Het voormalige Kasteel te Wouw*, in *Jaarboek „de Ghulden Roos”*, Roosendaal 1943, p. 125, 126.
- 17) *K. Sloomans*, *Huibergen en Putte 1631/55*, in „*De Spycker*”, orgaan van de Heemk. Kring van Essen, Kalmthout en Huijbergen, 11e jrg., 1951/4, p. 106.
- 18) *Collectie aanwinsten v. Gorkum*, *Gem. Arch. B. op Zoom*.
- 19) *C. Sloomans*, *Inpolderingen in West-Brabant*, *Jaarboek „de Ghulden Roos”*, Roosendaal, 1946, p. 22.
- 20) *Rekwesten*, zie noot 12.
- 21) *Juten*, a.w. p. 13.
- 22) *Rekwesten etc.*, zie noot 12.
- 23) G.A. Halsteren. (niet opgenomen in de inventaris)
- 24) *Gilden*, C. v. Breda nr. 1087, h.i.j.
- 25) Blijkens een stuk dd. 1788 in bundel *Rekwesten*, zie noot 12. In *Zegge* werd 18 mei 1751 het gilde van St. Ambrosius opgericht. Dit is een gilde van bijenhouders. Zie *L. Merkelbach van Enkhuizen*, *De lande van Bergen boven den Nieuwenbergh, alias de Segge*, *Jaarb. „De Ghulden Roos”*, Roosendaal, 1947, p. 67.
- 26) *Conclusie welke ik trek na bestudering van de Protocollen van de vrijwillige rechtspraak*. *Inventaris Archief Rucphen R 11, 12 en 13*.

- 27) Resoluties Rucphen 1663—1725. G.Arch. Rucphen nr. 3.
- 28) Vandaar „de rekeningen van geijste contributie van de Koningen van Vranckrijk ende Hispanien” 1703 en 1705 en de rekeningen van de extra-ordinaire omslag tot voldoening der Spaanse en Franse contributiën 1706—1712. G.A. Rucphen, Inv. nr. 549—556.
- 29) Res. 4 nov. 1750: Jan Sips en 16 augustus 1755: Laureys Vos.
- 30) *Br. Christophorus van Langen*, Het wijtvermaerde veer van Oudenbosch op Dordt, in *Jaarboek „de Ghulden Roos”*, R'daal 1942, p. 121 e.v. Deze postverbinding was voor Brabant zelf niet van zo overwegend belang, zegt *Mr. Dr. J. C. van Overvoorde* in zijn „Geschiedenis van het postwezen in Nederland voor 1795” (Leiden 1902), p. 418.
- 31) Resolutie 26 aug. 1713, spreekt van „oproer te Tholen”, hetgeen er op wijst, dat men in Rucphen maar slecht ingelicht was.
- 32) *A. J. v. d. Aa*, Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden, Gorinchem 1848, dl. XI, p. 135.
- 33) Resolutie van 4 febr. 1723.
- 34) Volgens resolutie van 20 nov. 1761.
Het aantal inwoners is dat van 1725, opgegeven in „Tegenwoordige staat van alle volkeren”, dl. XII, A'dam 1740, p. 187 e.v.
- 35) *Juten, a.w.*, St. Willibrord, p. 127. Juten vermeldt, dat er in 1734 vreemde troepen in de omgeving gelegerd waren; volgens mededeling van de Heer F. A. Brekelmans veronderstelde Juten dit op grond van het woord „campement” in een doopboek van Rucphen (S. Rukven no. 3, acten van 5 maart 1727, 1732 en 1734, die de Heer Brekelmans voor hem had opgezocht; het doopboek van Sprundel leverde toen dit woord niet op); hij heeft hierin ten onrechte een legerkamp gezien. De Heer Brekelmans veronderstelt, dat met „campement” h.l. bedoeld wordt: conglomeraat van provisorische woningen en plaggenhutten, bewoond door paupers en onmaatschappelijken. Gezien de latere gegevens zou ik dit vermoeden willen onderschrijven.
Volgens de resol. van 30 jan. 1746 zou een compagnie Hessische troepen, 70 man sterk, in Rucphen gelegerd worden, onder leiding van een kapitein, een luitenant en een vaandrig. De Drossaard moest alle moeite doen om het er niet meer dan 70 te doen zijn.
- 36) In de gedrukte Apologie ofte verantwoording van mr Jan Jacob Stuerman, tegens de beschuldigingen door de Raden en Rekenmeesters van Bergen en Regenten der heerlijkheid Wouw aan H.H.M.H.H. St. Generaal..... etc.” dd. 1752 lezen we p. 18:
„Een yeder kan ligt begrypen, hoe het tot Wouw en andere dorpen van het Zuyt en Westquartier des Marquisaets geënvirroneert leggende omtrent de stad Bergen op Zoom moet hebben toegegaen, onder het beleg der gemelde stad, en gedurende Franse beheering tot de evacuatie in December 1748. Alles was in de uysterste confusie, de ingesetenen waren van gelden en goederen berooft, de eygenaren des landeryen die in de stad en daaromtrent gewoon hadden waren nae elders toegevlugt en veele hoeven en landeryen lagen door gebrek van inwoonderen en wegens armoede van diegenen, welke nog gebleven waren ongecultiveert; in het jaer 1749 quaemen wel eenige vlugtelingen terug, dog het meere deel van deselve was ontbloot van gereet gelt..... etc. etc.”
- 37) Opgave van geleden schade en krijgslasten 1747. Gem.Arch. Rucphen nr. 559.
- 38) Resolutie Rucphen 29 aug. 1749. Arch.nr. 4.
- 39) idem, 27 sept. 1749.
- 40) idem dd. 11 en 28 febr. 1750.

- ⁴¹⁾ Res. 24 nov. 1750, n.l. Jan Sips met Maria van Riel.
- ⁴²⁾ Processtukken Rucphen, Cie. van Breda nr. 1138 A (Advertissement van proc. Kervel van Regten voor Raden etc. r. 50 e.v.) Het gold waarschijnlijk Rucphen het meest, want het verwijt komt in een Rucphens stuk voor.
- ⁴³⁾ Volgens regist. 1596 in *dr S. W. A. Drossaers*, Het Archief van den Nassauschen Domeinraad, Eerste deel (1948) Regestenlijst II, oorkondt Philips van Bourgondië 21 augustus 1448, dat de schepenbank van Oudenbosch, de schepenbank van Breda als hoofdbank had te erkennen. Het had dus met Bergen als hoofdbank niets meer te maken. De laatste alinea van mijn artikel „Ten hoofde gewesen” in Jaarboek „de Ghulden Roos”, R'daal 1944, p. 66, lijkt dus een dwaling. Evenwel wijst P. Scherft in zijn „Inventaris van het archief van de Hoofd- en Leenbank”, Breda 1954, p. 11 erop, dat dit maar tien jaar geduurd heeft. In Bergen op Zoom is Oudenbosch nooit ten hoofde gekomen: het was blijkbaar „vroed” genoeg zijn eigen zaken te berechten.
- ⁴⁴⁾ *Moll*, a.w. p. 112 maar vooral het daar aangehaalde archiefstuk of Privilegieboek C, G.A. B. op Zoom, fol. 89 recto.
- ⁴⁵⁾ Resolutie 13 juli 1756. Breevoort werd die dag ontslagen.
- ⁴⁶⁾ *v. d. Aa*, a.w. dl. V, p. 337.
- Diens bewering en de daarmee vrijwel overeenkomende mening van *prof. mr v. d. Hoeven* in diens werk „Bijdragen tot de kennis der Geschiedenis van Zundert en Wernhout”, p. 348 is dan ook terecht bestreden door *Juten* (a.w. St. Willibrord p. 17) en *Merkelbach van Enkhuizen*. Zie *A. Schreurs*, Het Kerkdorp St. Willibrord, Nijmegen 1947, p. 19.
- ⁴⁷⁾ *Scheurs*, a.w. p. 24.
- ⁴⁸⁾ id. id. p. 260.
- ⁴⁹⁾ Resol. 24 maart 1764.
- ⁵⁰⁾ Resol. 7 april 1770.
- ⁵¹⁾ *H. Levelt* in St. Geertruydsbronnen, VII (1930), p. 125.
- ⁵²⁾ Deze kaart wordt gepubliceerd in Jaarboek 1956 van „de Ghulden Roos”, Roosendaal.
- ⁵³⁾ Bijvoorbeeld in ruim een jaar kwam ik tegen:
Resol. 22 januari 1785: Corn. van Gastel uit Schijf laat vrouw en 7 minderjarige kinderen na; maart 1785: Jan Huybrecht v. d. Agterhoek laat vrouw en 9 minderjarige kinderen na; 16 juli 1785: Willem van Dongen overleed te Ooltgensplaat; 27 mei 1786: Jan Nouten van Overveldt laat 4 kinderen na. Twee minderjarige zoons zijn al soldaat.
- ⁵⁴⁾ Res. 18 dec. 1784.
- ⁵⁵⁾ Res. 17 mei 1791.
- ⁵⁶⁾ Register Res. Rucphen, Arch.nr. 6, fol. 4 e.v. voor dit en het volgende.
- ⁵⁷⁾ Res. 10 maart 1796.
- ⁵⁸⁾ Res. 7 sept. 1795 en 12 nov. 1796.
- ⁵⁹⁾ *Juten*, Rukven, a.w. p. 10 en 11.
- ⁶⁰⁾ Res. 1763. Na 1755 wordt geen ondertrouw meer gedaan voor de predikant, doch voor de schepenbank.
- ⁶¹⁾ Request opgenomen in Resol. dd. 19 juli 1776; het antwoord in Resol. van 9 aug. d.a.v.
- ⁶²⁾ De namen van de ingelanden zijn:
Mr George Johannes Michiel Otgens - de heer Anselmus Segers - Sr Anthony Hellemons - Sr A. B. Vermeulen - Jan van Sitteren - Pieter Voeten - Paulus Lasaroms - Sr Wouter de Bije - Cornelis Adamsz. Konings - Gabriël Gielen - Adriaen Gielen - Cornelis van Tryp - Steven Voermans - Jacobus van Meer -

Jacob Commissaris - Cornelis Wyten - Marynis Suijkerbuijk - Cornelis Vergauwen - Adriaen Cas - Marynus Lauwen - Jan Braet.

⁶³⁾ Het bestek is geheel opgenomen achter resol. dd. 11 april 1782 met het contract van de aannemer.

⁶⁴⁾ *Juten*, a.w. Rukven, p. 12.

⁶⁵⁾ *F. H. M. C. Adriaens*, „De magistraat van Nijmegen en de armenzorg 1750—1800”, Nijmegen 1956, doet hierover voor Nijmegen zelfs een ontstellend boekje open.

⁶⁶⁾ Het boek van *Elisa van Calcar* dateert van 1856. De beschrijving van het Heike bevindt zich in dl. I, bl. 127 e.v. Verder *G. H. van Senden*, *Het Heike*. Een woord over de geschiedenis en den tegenwoordigen toestand der bewoners. 2e dr. 1861.

⁶⁷⁾ Het dorpsbestuur bestond vóór 1795 uit een Burgemeester, zeven schepenen en vier gemeentemannen. In de Franse tijd worden gekozen 5 schepenen, 2 presidenten en 4 gemeentemannen.

⁶⁸⁾ *drs. F. A. Brekelmans*, geeft in een afzonderlijke bijlage op het a.w. van *Scheurs* verslag van een „Genealogisch onderzoek naar zeven karakteristieke Heiken-families”, n.l. Boeren, de Bruyn, van Chaam, Heeren, van Peer, Valentijn, Jaspers. Volgens resol. 6 dec. 1788 was op verzoek van de schout van Breda in november gevangen genomen Pieter Heeren, alias Roode Peer van 't soogenaamde Schooyersheijken. Aangezien er geen bewijzen tegen hem in te brengen waren, was hij uit hechtenis ontslagen.

⁶⁹⁾ De mededeling over een grenswijziging in de 18e eeuw hebben we niet aan enig archiefstuk kunnen toetsen.

L. Merkelbach van Enkhuizen, *Hoevens Verweer*, 1950, spreekt er ook niet over. Zou hier bedoeld zijn, dat de plaats van de grenspaal tussen Vorenseinde en Edden, waarvan in 1731 wordt gezegd, dat deze zelf gebroken was en daardoor verdwenen, toen „exactelijck” moest opgezocht worden, naar aanleiding waarvan ook de „Eikepaal” geplaatst is? (Resolutie Vorenseinde d.d. 2 nov. 1731, Archief Rucphen no. 1075).